

W S P Ó Ł C Z E S N E M E D I A

WSPÓŁCZESNE DYSKURSY
MEDIALNE

T O M D R U G I

POD REDAKCJĄ
Iwony Hofman i Danuty Kępy-Figury

WYDAWNICTWO UNIWERSYTETU MARII CURIE-SKŁODOWSKIEJ
LUBLIN 2022

RECENZENT

prof. dr hab. Alina Naruszewicz-Duchlińska

REDAKCJA

Anna Marszał

PROJEKT OKŁADKI I STRON TYTUŁOWYCH

Krzysztof Rumowski

PRZYGOTOWANIE PROJEKTU OKŁADKI DO DRUKU

Krzysztof Trojnar

SKŁAD

Marcin Wachowicz

© Wydawnictwo UMCS, Lublin 2022

DRUK I OPRAWA

Mazowieckie Centrum Poligrafii Wojciech Hunkiewicz

ul. Lisi Jar 29, 05-270 Marki

ISBN: 978-83-227-9572-9

WYDAWNICTWO UNIWERSYTETU MARII CURIE-SKŁODOWSKIEJ

20-031 Lublin, ul. Idziego Radziszewskiego 11, tel. 81 537-53-04

www.wydawnictwo.umcs.eu

e-mail: sekretariat@wydawnictwo.umcs.lublin.pl

Dział Handlowy: tel./faks 81 537-53-02

Księgarnia internetowa: www.wydawnictwo.umcs.eu

e-mail: wydawnictwo@umcs.eu

STRACH W MEDIALNYM DYSKURSIE O PANDEMII COVID-19 W POLSCE. WYMIAR LEKSYKALNY I AUDIALNY

W medialnym przekazie na temat pandemii COVID-19 istotnym elementem jest strach, zarówno jako jeden z wątków dyskursu, jak i mechanizm konstrukcji przekazu oparty na eksponowaniu poczucia zagrożenia. Ten wieloaspektowy problem badawczy w niniejszym artykule ograniczono do analizy dwóch typów publikacji: tekstowych i audialnych. Zgromadzony materiał badawczy stanowią artykuły i audycje ukazujące się w Polsce w 2020 roku i w pierwszej połowie roku 2021. Zaproponowane ujęcie wpisuje się w koncepcję dyskursywnego obrazu świata, który jako „reprezentacja wiedzy – jest językowo konstruowany, negocjowany na bazie argumentów emocjonalnych lub racjonalnych oraz medialnie dystrybuowanych”¹. Autorki jednak rozszerzają typową analizę lingwistyczną o szeroki kontekst modelowania znaczeń w mediach, zaś zestawienie prasa – radio umożliwi pokazanie rozwiązań właściwych zarówno przekazom opartym na słowie pisanym, jak i na języku mówionym oraz dźwięku.

Jednocześnie należy zaznaczyć, że niniejszy artykuł prezentuje wstępne ustalenia i wnioski, które stanowią punkt wyjścia dla dalszych, pogłębionych badań zgromadzonego materiału medialnego.

Strach – konteksty definicyjne

Strach jest emocją podstawową, uniwersalną, która towarzyszy człowiekowi od narodzin aż do śmierci, ale też, jak podkreśla Małgorzata Szatan, jest:

[...] emocją negatywną, której źródłem są zagrożenia. [...] choć jednocześnie spełnia funkcje negatywne, jak i pozytywne. Pozytywne funkcje sprowadzają się do traktowania strachu jako ostrzeżenia

---

¹ W. Czachur, *Lingwistyka dyskursu jako integrujący program badawczy*, Oficyna Wydawnicza ATUT – Wrocławskie Wydawnictwo Oświatowe, Wrocław 2020, s. 168.

przed zagrożeniem, [...] który umożliwia podjęcie określonych działań mających na celu zapewnienie bezpieczeństwa [...]. Funkcja negatywna będzie wiązać się z nieprzyjemnymi reakcjami organizmu, a także odnosić do faktu, iż w przypadku nieadekwatnego do zagrożenia poziomu strachu może on skłaniać do podejmowania nieracjonalnych działań lub paraliżować wszelkie działania².

Strach w *Słowniku współczesnego języka polskiego* określany jest jako emocja „odzwierciedlająca poczucie zagrożenia, przejawiająca się zmianami w organizmie, m.in. wzrostem ciśnienia, adrenaliny, chwilowym znieruchomieniem [...]”³. Językowa wykładnia terminu w ujęciu filologicznym jest dość ogólna i mało konkretna, a do tego *strach/lęk/obawa/przerażenie/trwoga* traktowane są jako synonimy. Prawdopodobnie z tego powodu w wypowiedziach potocznych słowa *lęk* i *strach* są wykorzystywane zamiennie⁴. Zdecydowanie inaczej interpretują strach psycholodzy, przede wszystkim odróżniając strach od lęku. Podobnie w perspektywie filozoficzno-teologicznej, w pracach na przykład Sorena Kierkegarda oraz Paula Tillicha widać wyraźnie odróżnienie strachu od lęku⁵. (W naukach medycznych zaś strach to jedna z postaci lęku). W psychologii samo pojęcie strachu jest wymieniane jako przykład emocji rozpatrywanej w ramach całościowego modelu funkcjonowania człowieka. W podręczniku akademickim Philip Zimbardo definiuje *strach* jako racjonalną reakcję na zewnętrzne, obiektywne zagrożenie, która może skłonić do ucieczki lub do ataku w obronie własnej. *Strach* został tam odróżniony od *fobii* rozumianej jako ‘strach nieracjonalny, nieadekwatny do rzeczywistego zagrożenia’ oraz od *lęku*⁶. Natomiast, jak pisze Anna Korpysz, w starszej literaturze psychologicznej, *strach* określono jako:

[...] termin potoczny i psychologiczny na oznaczenie ogółu przykrych wzruszeń i uczuć pochodzących od nich, sygnalizujących niebezpieczeństwo oraz przysposabiających psychicznie i fizycznie do obrony, względnie do wycofania się z zasięgu działania groźby⁷.

² M. Szatan, *Strach a lęk w ujęciu nauk humanistycznych*, „Studia Gdańskie” 2012, t. XXXI, s. 325–326.

³ *Słownik współczesnego języka polskiego*, t. 2, Reader’s Digest Przegląd, Warszawa 1998, s. 359.

⁴ Na co wskazują ustalenia lubelskiej badaczki Małgorzaty Karwatowskiej z UMCS (zob. M. Karwatowska, *Lęk. Portret językowy pojęcia w wypowiedziach licealistów*, [w:] *Przestrzenie lęku. Lęk w kulturze i sztuce XIX–XX wieku*, red. D. K. Sikorski, T. Sucharski, Wydawnictwo Pomorskiej Akademii Pedagogicznej, Słupsk 2006, s. 248–254).

⁵ Zob.: P. Tillich, *Męstwo bycia*, Wydawnictwo Rebis, Poznań 1994, s. 42–43; S. Kierkegaard, *Pojęcie lęku: proste rozważania o charakterze psychologicznym, odniesione do dogmatycznego problemu grzechu pierwotnego autorstwa Virgiliusa Haufniensisa*, Wydawnictwo De Agostini, Warszawa 2002, s. 58–60.

⁶ P. Zimbardo, R. Gerrig, *Psychologia i życie*, Wydawnictwo PWN, Warszawa 2020, s. 583, 629.

⁷ A. Korpysz, *Przekroczenie granic obrony koniecznej w wyniku strachu lub wzburzenia usprawiedliwionych okolicznościami zamachu z art. 25§3 k.k. z perspektywy psychologicznej*, „Annale Universitatis Mariae Curie-Skłodowska Lublin – Polonia”, Sectio G 2020, vol. LXVII, 2, s. 115.

Zagadnieniem *strachu* zajmowała się również inna z nauk humanistycznych – historia. Z opracowań najbardziej charakterystycznych dla tego tematu należy wyróżnić prace Jeana Delumeau pt. *Strach w kulturze Zachodu XIV–XVII wieku* oraz Zbigniewa Osińskiego pt. *Lęk w kulturze społeczeństwa polskiego w XVI–XVII wieku*⁸.

Powyższy, zaledwie szkicowy, przegląd zagadnienia już na wstępie wskazuje problem większości badaczy reprezentujących różne dziedziny nauk, jaki się ze strachem wiąże. Termin *strach* jest niejednoznaczny, bywa różnie rozumiany i odbierany. Zdaniem Szatan definicja, która uwzględnia te rozbieżności, ujmuje *strach* jako reakcję na „obiektywnie postrzegane zagrożenie, które można właściwie rozpoznać i skutecznie mu przeciwdziałać. [...] Podstawową cechą strachu jest zatem jego uniwersalna natura”⁹. Właśnie taki sposób rozumienia strachu zdaje się najbliższy percepcji strachu w medialnym dyskursie o pandemii COVID-19 w Polsce, w większości typów mediów.

Dyskurs o strachu w warstwie tekstowej

We współczesnym dziennikarstwie emocje odbiorcy, ale też i nadawcy determinują jakość i sposób przekazywanych treści. W prasie czasu pandemii COVID-19 emocjonalność, przejawiająca się przede wszystkim dramatyzmem oraz niepewnością, była elementem stałym, nie tylko artykułów zamieszczanych w tabloidach. Odbiorca tygodników, takich jak: „Polityka”, „Newsweek”, „Do Rzeczy”, dziennika „Gazeta Wyborcza” oraz portali internetowych, np. Onetu, już w pierwszym etapie pandemii koronawirusa (tj. od marca do czerwca 2020 roku) otrzymywał materiały przede wszystkim o negatywnym przekazie, katastroficznej treści (takie jak np. w „Newsweeku”: *Siedzimy na bombie*¹⁰, w „Gazecie Wyborczej”: *Czarna środa: 242 ofiary koronawirusa*¹¹, *Nowojorskie szpitale u kresu możliwości*¹², *Rekord zakażeń na 20-lecie władzy Putina*¹³, w Onecie: *Pierwsza ofiara koronawirusa*

⁸ Zob.: J. Delumeau, *Strach w kulturze Zachodu XIV–XVII wieku*, Oficyna Wydawnicza Volumen, Warszawa 2011; Z. Osiński, *Lęk w kulturze społeczeństwa polskiego w XVI–XVII wieku*, Wydawnictwo DiG, Warszawa 2009.

⁹ M. Szatan, *op. cit.*, s. 339.

¹⁰ J. Tomczuk, *Siedzimy na bombie*, „Newsweek” 2020, nr 17.

¹¹ M. Kruczkowska, *Czarna środa: 242 ofiary koronawirusa*, „Gazeta Wyborcza” 2020, nr 37.

¹² M. Czarnecki, *Nowojorskie szpitale u kresu możliwości*, „Gazeta Wyborcza” 2020, nr 73.

¹³ W. Radziwinowicz, *Rekord zakażeń na 20-lecie władzy Putina*, „Gazeta Wyborcza” 2020, nr 107.

w Polsce¹⁴, w „Polityce”: *Zarażona Italia*¹⁵, *Wielka smuta*¹⁶, *Mór spod piór*¹⁷, czy w „Do Rzeczy”: *Zarazy – plagi ludzkości*¹⁸.

W Polsce od początku marca 2020 roku dominujące było odczucie niepewności, strachu i napięcia, wynikających z kwarantanny narodowej oraz z konieczności pracy i nauki zdalnej. Napięcie emocjonalne determinowało prace redakcyjne publicystów, ale też autorów newsów – co jest niezgodne ze sztuką tworzenia materiałów informacyjnych, które winny być dalekie od ukazywania emocji. Pierwszy etap pandemii w Polsce, wiosenny *lockdown* roku 2020, to też moment pojawienia się w niektórych materiałach prasowych specyficznej leksyki, przypominającej retorykę wojenną, jak np. artykuł z „Newsweeka” zatytułowany *Idziemy na wojnę z wirusami*¹⁹ oraz nieustanne próby osvajania nowej „leksykalnej rzeczywistości”. W pierwszych tygodniach pandemii dziennikarze objaśniali nowe pojęcia, starali się także tłumaczyć te, które zostały zapożyczone z nauk medycznych. Przykładowo, w początkowym etapie pandemii powstawały artykuły na temat samej nazwy choroby, którą jeszcze w lutym 2020 roku w polskich mediach zwano *chińskim koronawirusem*²⁰. Wyjaśniano na czym polega statystyka medyczna²¹, jak rozumieć termin *kwarantanna*²², na czym polegają aktualnie dostępne metody leczenia SARS-CoV-2²³, co wiadomo na temat pracy naukowców nad szczepionką, dlaczego należy nosić maseczki²⁴, po co myć oraz dezynfekować ręce²⁵,

¹⁴ Wk, pmd, *Pierwsza ofiara koronawirusa w Polsce*, <http://www.wiadomosci.onet.pl/kraj/koronawirus-pierwsza-ofiara-w-polsce-kobieta-z-poznania-nie-zyje/r45502n> [dostęp: 12.03.2020].

¹⁵ M. Górski, Ł. Wójcik, *Zarażona Italia*, „Polityka” 2020, nr 11.

¹⁶ M. Piątek, *Wielka smuta*, „Polityka” 2020, nr 12.

¹⁷ J. Mejer, *Mór spod piór*, „Polityka” 2020, nr 11.

¹⁸ M. Rosalak, *Zarazy – plagi ludzkości*, „Do Rzeczy” 2020, nr 10.

¹⁹ D. Romanowska, *Idziemy na wojnę z wirusami*, „Newsweek” 2020, nr 8.

²⁰ Zob.: P. Walewski, *Epidemia strachu*, „Polityka” 2020, nr 6; M. Kruczkowska, *Koronawirus bardziej śmiertelny niż SARS*, „Gazeta Wyborcza” 2020, nr 33.

²¹ Zob.: K. Jałochowski, *Po drugiej stronie krzywej*, „Polityka” 2020, nr 17; M. Bunda, *Kronika cichych śmierci*, „Polityka” 2020, nr 17; K. Jałochowski, *Jak słoń z kotem*, „Polityka” 2020, nr 14.

²² Zob.: J. Ćwieluch, *Dystrakcją w pandemię*, rozmowa z dr. Konradem Majem z SWPS o traumie kwarantanny, „Polityka” 2020, nr 12; J. Baczyński, *Narodowa kwarantanna*, „Polityka” 2020, nr 12.

²³ Zob.: M. Węglewski, *Innowacje kontra pandemia*, „Newsweek” 2020, nr 19; J. Winiecki, *Powikłania*, „Polityka” 2020, nr 6; M. Kossobudzka, *Co się dzieje z chorymi na COVID-19?*, „Gazeta Wyborcza” 2020, nr 107; D. Romanowska, *Idziemy na wojnę z wirusami*, „Newsweek” 2020, nr 8; P. Walewski, *Blisko, coraz bliżej?*, „Polityka” 2020, nr 14.

²⁴ PAW, *Maskowanie strachu*, „Polityka” 2020, nr 17.

²⁵ J. Cieśla, *Szkoła mycia rąk*, „Polityka” 2020, nr 12.

co to jest *lockdown* i na czym on polega²⁶ czy też jak po prostu funkcjonować w tzw. nowej normalności²⁷.

Tworzenie artykułów w tym specyficznym czasie nie było zadaniem łatwym. Jednym z leksykalnych mechanizmów, który stosowano, było tworzenie tytułów tekstów z wykorzystaniem gier językowych, związków frazeologicznych, prozaizmów, parafraz tytułów rozpoznawanych w popkulturze filmów, książek, powiedzeń i przysłów. W tygodnikach i dziennikach pojawiły się więc między innymi następujące tytuły: *Mór spod piór*²⁸, *Blisko, coraz bliżej?*²⁹, *Sklepy pod specjalnym nadzorem*³⁰, *Koronaprzekręty*³¹, *Zdalne dzieci*³², *Patokampania*³³, *Eurowirus*³⁴, *Epidemiokracja*³⁵, *Wirusowy stres test*³⁶, *Epidemia strachu*³⁷, *Bez znieczulenia*³⁸, *Szkoła mycia rąk*³⁹, *Zawirusowani*⁴⁰, *Kronika cichych śmierci*⁴¹, *Po drugiej stronie krzywej*⁴², *Firmy upadają stojąc*⁴³, *Latem nie latam*⁴⁴, *Lans macabre*⁴⁵, *Zarażeni paniką*⁴⁶, *Do pracy*

²⁶ Zob.: J. Solska, *Bez znieczulenia*, „Polityka” 2020, nr 12; K. Kaczorowska, *Pandemia po polsku*, „Polityka” 2020, nr 12; E. Wanat, *Babilon ucichł*, „Polityka” 2020, nr 17; I. Klementowska, *Zamknięci na wyspie*, „Newsweek” 2020, nr 19; M. Świąchowicz, *Jesteśmy zadziwiająco karni*, „Newsweek” 2020, nr 17; A. Hudzik, *Aktywista na balkonie*, „Newsweek” 2020, nr 17; T. Zalewski, *Słysząc tylko wiewiórki*, „Polityka” 2020, nr 14; M. Bunda, *Pierwsza taka Wielkanoc*, „Polityka” 2020, nr 15; J. Ćwieliuch, *Obiekty zamknięte*, „Polityka” 2020, nr 15; A. Lubańska-Czubak, *Moja bańka*, „Wysokie Obcasy”, dodatek do „Gazety Wyborczej” 2020, nr 15.

²⁷ Zob.: M. Łodziński, A. Gernand, *Obrady w cieniu koronawirusa*, „Gazeta Wyborcza” 2020, nr 73; M. Kołodziejczyk, *Nagła śmierć Schengen*, „Polityka” 2020, nr 14; J. Cieśla, *Zdalne dzieci*, „Polityka” 2020, nr 14; J. Solska, *Sklepy pod specjalnym nadzorem*, „Polityka” 2020, nr 14; E. Wilk *Życie pod wirusem*, „Polityka” 2020, nr 15; J. Cieśla, *Ciszej nad Bałtykiem*, „Polityka” 2020, nr 29; K. Kaczorowska, *Anioły pod ścianą*, „Polityka” 2020, nr 29.

²⁸ J. Mejer, *Mór spod piór*, „Polityka” 2020, nr 11.

²⁹ P. Walewski, *Blisko, coraz bliżej?*, „Polityka” 2020, nr 14.

³⁰ J. Solska, *Sklepy pod specjalnym nadzorem*, „Polityka” 2020, nr 14.

³¹ V. Krasnowska, *Koronaprzekręty*, „Polityka” 2020, nr 14.

³² J. Cieśla, *Zdalne dzieci*, „Polityka” 2020, nr 14.

³³ R. Kalukin, *Patokampania*, „Polityka” 2020, nr 14.

³⁴ *Eurowirus*, „Polityka” 2020, nr 14.

³⁵ J. Baczyński, *Epidemiokracja*, „Polityka” 2020, nr 14.

³⁶ J. Solska, *Wirusowy stres test*, „Polityka” 2020, nr 11.

³⁷ P. Walewski, *Epidemia strachu*, „Polityka” 2020, nr 6.

³⁸ J. Solska, *Bez znieczulenia*, „Polityka” 2020, nr 12.

³⁹ J. Cieśla, *Szkoła mycia rąk*, „Polityka” 2020, nr 12.

⁴⁰ I. Mileszkiewicz, *Zawirusowani*, „Polityka” 2020, nr 7.

⁴¹ M. Bunda, *Kronika cichych śmierci*, „Polityka” 2020, nr 17.

⁴² K. Jałochowski, *Po drugiej stronie krzywej*, „Polityka” 2020, nr 17.

⁴³ J. Ćwieliuch, *Firmy upadają stojąc*, „Polityka” 2020, nr 17.

⁴⁴ C. Kowanda, *Latem nie latam*, „Polityka” 2020, nr 17.

⁴⁵ M. Piątek, *Lans macabre*, „Polityka” 2020, nr 17.

⁴⁶ A. Niewińska, *Zarażeni paniką*, „Do Rzeczy” 2020, nr 10.

*by się szło*⁴⁷, *Już mi niosą maskę z welonem*⁴⁸, *Ministerstwo oblewa testy*⁴⁹ i wiele innych równie interesujących zarówno w warstwie leksykalnej, jak i semantycznej.

Dramatycznym w swoim przekazie artykułom i ich tytułom, w prasie i w internecie, towarzyszyły sondy, w których także emocje negatywne stanowiły zasadniczy składnik treści. Przykładem niech będzie sonda zamieszczona w Onecie, zatytułowana *Jakie emocje budzi koronawirus?*⁵⁰. Zawarte w niej pytania zostały tak skonstruowane przez autora, aby wzbudzać poczucie zagrożenia i braku stabilizacji u internauty. Również Onet, w niniejszym okresie, zachęcał swoich odbiorców do napisania i przesłania pod adres koronawirus@medonet.pl historii swojej lub kogoś bliskiego, kto został zarażony koronawirusem lub pracuje w służbie zdrowia i każdego dnia ma kontakt z niebezpiecznym wirusem. [Należy pamiętać, że był to okres, kiedy nie było jeszcze szczepionek – przyp. O. B.-S.]. Zgodnie z zaleceniem redaktorów podstawowym kryterium pozytywnej selekcji przesyłanych historii miały być treści nasycone emocjami, subiektywne, dramatyczne czy dekonspirujące nieprawidłowości w pracy wszelkich służb. Inicjatorzy akcji, zachęcając do kontaktu, gwarantowali autorom anonimowość, która miała ich chronić przed potencjalnymi negatywnymi reakcjami pracodawców, znajomych, sąsiadów, rodziny.

Od początku wakacji szkolnych, tj. mniej więcej od końca czerwca 2020 roku, które również zbiegły się z przesuniętą w czasie kampanią prezydencką, widać było w mediach pewne „przesilenie” treści o negatywnym przekazie. Chociaż nadal trudno było mówić o równowadze tematycznej treści związanych z epidemią. Dziennikarze, jeśli tylko mieli taką możliwość, zamieszczali wypowiedzi zarówno specjalistów (tj. lekarzy i pielęgniarek, ratowników medycznych, pracowników wojewódzkich oddziałów Sanepidu, urzędników z NFZ i Ministerstwa Zdrowia), jak i celebrytów (aktorów, piosenkarzy, prezenterów, blogerów itp.) czy polityków na temat licznych niebezpieczeństw związanych z pandemią.

Wraz z końcem sierpnia 2020 roku i początkiem roku szkolnego dziennikarze prasowi ponownie zwiększyli swoje zainteresowanie tematem epidemii COVID-19. Media informowały więc o nieprzygotowaniu szkół do rozpoczęcia roku szkolnego w tzw. nowej rzeczywistości, publikowały artykuły opisujące złe przeczucia wirusologów i epidemiologów, strach i niepewność rodziców obok radości uczniów przed powrotem do szkolnych ławek. W połowie października 2020 roku, pod wpływem danych na temat zakażeń, zachorowań i zgonów podczas tzw. drugiej fali koronawirusa w Polsce oraz coraz gorszej organizacji pracy szpitali, problemów

⁴⁷ R. Omachel, *Do pracy by się szło*, „Newsweek” 2020, nr 17.

⁴⁸ E. Turlej, *Już mi niosą maskę z welonem*, „Newsweek” 2020, nr 19.

⁴⁹ J. Watoła, *Ministerstwo oblewa testy*, „Gazeta Wyborcza” 2020, nr 90.

⁵⁰ *Jakie emocje budzi koronawirus?*, <http://www.kobieta.onet.pl/wiadomosci/jakie-emocje-budzi-koronawirus-ankieta/qelgffe> [dostęp: 25.03.2020].

z kontaktem z lekarzami POZ i oddziałami Sanepidu, jak też brakiem perspektyw na nadchodzące miesiące, powróciła emocjonalna retoryka determinowana strachem. W poszczególnych numerach prasy codziennej i tygodnikach znowu zaczęły dominować katastroficzne opisy rzeczywistości. Elementem obowiązkowym stały się informacje o kolejnych obostrzeniach, wprowadzanych zakazach i nakazach, co tylko mogło potęgować poczucie niepewności.

Pierwsze miesiące roku 2021 zapisały się w mediach drukowanych tekstami nieco zmieniającymi retorykę. Po raz pierwszy od prawie roku, tak otwarcie, zaczęto spekulować, kiedy może nastąpić koniec pandemii. Reporterzy coraz więcej uwagi zaczęli poświęcać szczepionkom i akcji ich podawania społeczeństwu. Umiarkowany „spokój” trwał do początku marca, kiedy to rozpoczęła się tzw. trzecia fala pandemii koronawirusa w Polsce. W warstwie tekstowej ponownie powrócono do dramatycznych opisów sytuacji, z wykorzystaniem emocji w warstwie leksykalnej artykułów prasowych (przykładowe tytuły artykułów z tego okresu: *Zabójcza trzecia fala*⁵¹ czy *Same niewiadome*⁵² z tygodnika „Polityka”). Materiały powstałe podczas najtrudniejszego momentu „trzeciej fali” (tj. od przełomu marca i kwietnia 2021 roku do połowy kwietnia), kiedy liczba zachorowań i zgonów była najwyższa, życie codzienne prezentowały jako zagrożenie i walkę o przetrwanie. Czytelnik był świadkiem wielu ludzkich historii niezakończonych pomyślnie. W prasie codziennej dramatyzm sytuacji podkreślały liczne nekrologii i pożegnania zamieszczone na wielu kolumnach, nie tylko tych zwykle dla tego typu treści przeznaczonych. Przykładowo „Gazeta Wyborcza” zaczęła zamieszczać specjalny dodatek zatytułowany „Którzy odeszli. Księga pamięci o zmarłych w czasie epidemii COVID-19”, poświęcony wyłącznie pożegnaniom osób zmarłych na koronawirusa w Polsce. Dodatek ów, wydawany w postaci czterokolumnowego insertu w kolorze sepii, stał się symptomatyczną dla epidemii kroniką dramatycznych wydarzeń. Jego forma oraz treść, jak też charakterystyczna dla stron z nekrologami grafika uświadamiały czytelnikom skalę wydarzenia.

Materiałom tekstowym zamieszczanym w polskiej prasie podczas pandemii koronawirusa towarzyszyły dość podobne w swojej wymowie fotografie. Okres epidemii sprzyjał powstawaniu zdjęć mających wzbudzać emocje u odbiorcy. Fotoreporterzy, dokumentując otaczającą rzeczywistość, w pewien sposób dokonywali archiwizacji scen z życia codziennego w niecodziennej rzeczywistości. Na fotografiach, które wizualizowały materiały dziennikarskie, pojawiali się więc ludzie w maseczkach robiący zakupy, spacerujący po parku lub z dzieckiem za rękę, jadący komunikacją miejską, siedzący na fotelu u fryzjera, odbierający przekaz

⁵¹ P. Reszka, A. Sowa, *Zabójcza trzecia fala*, „Polityka” 2021, nr 13.

⁵² M. Bunda, *Same niewiadome*, „Polityka” 2021, nr 10.

od kuriera, a nawet rodzące kobiety na oddziale położniczym⁵³. Niezwykle dramatyczne w swoim przekazie wizualnym są fotografie prasowe, które zostały zrobione pod szpitalnymi SOR-ami (szczególnie w okresie, kiedy brakowało miejsc dla chorych, a podjazdy na oddziały blokowały liczne karetki), spod zamkniętych drzwi przychodni POZ, z domów pogrzebowych zastawionych licznymi trumnami. Fotoreporterzy na wielu zdjęciach obrazowali pracę personelu medycznego, przede wszystkim w szpitalach dedykowanych chorym na COVID-19. Gdzie utrwalali postaci ratowników medycznych, pielęgniarzy i pielęgniarek, lekarzy, personelu pomocniczego ubranych w białe, bezkształtne uniformy i potęgujące poczucie anonimowości gogle oraz maseczki zasłaniające twarz. Specyfikę, ale i groźbę otaczającej rzeczywistości oddaje zdjęcie, które wygrało prestiżowy konkurs Grand Press Photo za 2020 rok. Fotografia przedstawia anonimową, z powodu stroju ochronnego, pielęgniarkę z SPSK nr 4 w Lublinie podczas dyżuru w specjalnym namiocie przeznaczonym do segregacji pacjentów. Należy podkreślić, że zdjęcie zostało wykonane dla lubelskiego dziennika – „Dziennika Wschodniego”, a jego autorem jest Jacek Szydłowski.

Źródło: <https://grandpressphoto.pl/> [dostęp: 8.05.2021]; fot. Jacek Szydłowski.

⁵³ E. Turlej, *Matki czasów pandemii. Życie trwa, bo musi*, „Newsweek” 2020, nr 16.

Dyskurs o strachu w przekazie audialnym

W obrębie mediów audialnych znajdujemy również przejawy zmedykalizowanej terminologii oraz nowe „pandemiczne” słownictwo: *lockdown*, *obostrzenia*, *maseczki*, *choroby współistniejące*, *kwarantanna*, *reżim*, *dystans społeczny*. Zmiany w obrębie leksyki stanowiły także temat audycji i komentarzy radiowych jako jeden ze społeczno-kulturowych aspektów pandemii⁵⁴. Jak stwierdził Konrad Szamryk występujący jako ekspert na antenie Polskiego Radia: „Doświadczamy czegoś niebywałego i totalnego, to znaczy każdego z nas ta epidemia w jakimś mniejszym, większym stopniu dotyka i w związku z tym reagujemy na tę nową rzeczywistość nowym językiem”⁵⁵. Warstwa leksykalna stanowi tylko jeden z elementów przekazu dźwiękowego, wspólny dla innych mediów. W dalszej części zostaną wskazane specyficzne audialne mechanizmy generowania treści, co pozwoli na dopełnienie obrazu medialnej deskrypcji strachu.

Do typowo radiowych środków ekspresji należą odgłosy akustyczne, które zwykle występują w audycjach jako kontekst lub tło dla słowa. Przeobrażenia audiosfery w trakcie lockdownu były jednak na tyle silne, zaskakujące i wywołujące emocje, że stały się jednym z wątków podejmowanych w mediach⁵⁶. Radiowym przykładem realizacji tej tematyki jest audycja Olgi Mickiewicz-Adamowicz ze Studia Reportażu i Dokumentu PR gatunkowo sytuująca się pomiędzy reportażem a słuchowiskiem dokumentalnym⁵⁷. Ten 20-minutowy reporterski *collage* stanowi mieszankę wypowiedzi i odgłosów, pozornie bez linearnej narracji. Audycję otwiera dynamiczna „zbitka” krótkich cytatów dźwiękowych eksponujących słowo *koronawirus*. Autorka wywołała efekt „szumu medialnego”, z którego wyłaniają się wyraźnie brzmiące głosy powtarzające: *...koronawirusa...*, *...koronawirusem...*, *...o koronawirusie...*, także w różnych językach. Głosy nakładają się na siebie, intensyfikując wrażenie gwaru, przytłaczają słuchacza, stają się dźwiękową metaforą sytuacji, którą definiuje słowo: *koronawirus*⁵⁸. Dzięki tym typowo audialnym rozwiązaniom kompozycyjnym

⁵⁴ TOK FM, *Jutronauci 2020: Jak pandemia zmieni nasz język?*, <https://audycje.tokfm.pl/podcast/96211,Jutronauci-2020-Jak-pandemia-zmieni-nasz-jezyk>; Radio Kielce, *Koronawirus zmienił nasz język*, <https://www.radio.kielce.pl/pl/wiadomosci/koronawirus-zmieni-nasz-jezyk,118123> [dostęp: 30.05.2021].

⁵⁵ Polskie Radio. Trójka, *Nowe słowa, nowe frazy pandemiczne*, <https://www.polskieradio.pl/9/3855/Artykul/2619819,Jak-koronawirus-zmienia-jezyk-polski> [dostęp: 30.05.2021].

⁵⁶ Por. A. Michalska, *Archiwum – żaloba – cisza. O nagrywaniu pandemii*, „Audiosfera. Koncepcje – Badania – Praktyki” 2020, nr 8.

⁵⁷ O. Mickiewicz-Adamowicz, *‘Dźwięki pandemii’, czyli pandemiczny krajobraz dźwiękowy*, <https://www.polskieradio.pl/7/6408/Artykul/2514820,Reportaz-Dzwieki-pandemii-czyli-pandemiczny-krajobraz-dzwiekowy> [dostęp: 30.05.2021].

⁵⁸ W podobnej, chociaż bardziej oszczędnej, formule efekt ten wykorzystwała także w materiale reporterskim Katarzyna Piasecka z Radia Olsztyn: <https://radioolsztyn.pl/koronawirus-w-polsce->

(repetycji, multiplikacji, „zmiksowaniu” głosów) możliwym dzięki cyfrowej edycji dźwięku w kilkunastosekundowym przekazie została ukazana rzeczywistość skoncentrowana wokół pandemii. Powstała w ten sposób audialna formuła ilustrująca, a zarazem ewokująca strach, poczucie zaniepokojenia, grozę.

Oddziaływanie słów-głosów wzmacniają dodatkowe efekty muzyczne⁵⁹ oraz – jak w każdym materiale dokumentalnym – autentyzm prezentowanych treści. Nagromadzone w audycji wyimki oryginalnych nagrań, między innymi w szpitalu, sklepie, na ulicy, podczas połączeń internetowych, stanowią rodzaj „fleszy dźwiękowych” dokumentujących codzienność w warunkach pandemii, które odbiorca uznaje za potwierdzalne w jego własnym doświadczeniu. Dodatkowo, efekt skrócenia dystansu osiągnięty przez bliskość głosu rozmówcy oraz wrażenie jednoczesności stanowi podstawę zaangażowania słuchacza i afektywnej percepcji.

W analizowanych przekazach radiowych strach definiowany jest w różnorodnych kontekstach: jako przyczyna społecznej paniki, zwłaszcza na początku pandemii⁶⁰, rozprzestrzeniania się fake newsów⁶¹, niepokój związany z wizytą u lekarza⁶², ryzyko zakażenia⁶³ czy utraty pracy⁶⁴. Temat ten pojawia się przy okazji prezentacji inicjatywy pomocy psychologicznej⁶⁵, a wiele szczegółowych wątków podejmowanych jest w ramach audycji poradnikowych dotyczących problemów zdrowia

---

epidemia-choroby-czy-strachu-w-aptekach-brakuje-maseczek/01491659 [dostęp: 30.05.2021].

⁵⁹ P. Czarnek, K. Klimczak, *Rola muzyki we współczesnym reportażu radiowym*, „Acta Universitatis Lodzianensis. Folia Litteraria Polonica” 2012, nr 3 (17), s. 171–181.

⁶⁰ TOK FM, *Koronawirus. Czy mamy do czynienia z epidemią strachu?* (audycja z cyklu: Mikrofon Radia TOK FM), <https://audycje.tokfm.pl/podcast/87154,Koronawirus-Czy-mamy-do-czynienia-z-epidemia-strachu> [dostęp: 30.05.2021]; Radio Zet, *Koronawirus i epidemia paniki. Z przeszłości powraca trauma ‘pustych pólek’*, <https://zdrowie.radiozet.pl/Psychologia/Lek-i-nerwice/Koronawirus-i-epidemia-paniki-Przypomina-sie-nam-trauma-pustych-polek-i-zamknietych-granic> [dostęp: 30.05.2021].

⁶¹ Radio Opole, *Pandemia i związany z nią strach oraz niepewność sprzyjają tworzeniu i rozszewaniu ‘fake newsów’. Dlaczego niektórzy w to wierzą?*, <https://radio.opole.pl/468,404608,pandemia-i-zwiazany-z-nia-strach-oraz-niepewnosc> [dostęp: 30.05.2021].

⁶² Radio Opole, *Skutek uboczny pandemii: strach przed wizytą u lekarza*, <https://radioszczecin.pl/1,412488,skutek-uboczny-pandemii-strach-przed-wizyta-u-le> [dostęp: 30.05.2021]; TOK FM, *‘1/3 pacjentów nie zgłasza się do lekarza z powodu strachu przed zakażeniem’*, <https://audycje.tokfm.pl/podcast/98370,-1-3-pacjentow-nie-zglasza-sie-do-lekarza-z-powodu-strachu-przed-zakazeniem> [dostęp: 30.05.2021].

⁶³ TOKFM, *‘27 osób w moim otoczeniu miało kontakt z koronawirusem, a przecieźniemam tyłu znajomych’*, <https://audycje.tokfm.pl/podcast/98379,-27-osob-w-moim-otoczeniu-mialo-kontakt-z-koronawirusem-a-przecieznie-mam-tylu-znajomych> [dostęp: 30.05.2021].

⁶⁴ RMF FM, *Polacy boją się, że stracą pracę. Największy strach od 10 lat*, <https://www.rmf24.pl/raporty/raport-koronawirus-z-chin/polska/news-polacy-boja-sie-ze-straca-prace-najwiekszy-strach-od-10-lat,nId,4426734> [dostęp: 30.05.2021].

⁶⁵ Radio Lublin, *Pomoc psychologiczna w dobie pandemii*, <https://radio.lublin.pl/2020/10/pomoc-psychologiczna-w-dobie-pandemii/> [dostęp: 30.05.2021]; Radio Olsztyn, *Mobilny Punkt Pomocy Psychologicznej. ‘Mimo pandemii, spotykamy się z potrzebującymi twarzą w twarz’*,

psychicznego nasilających się podczas pandemii⁶⁶. Z kolei pod koniec 2020 roku można zaobserwować, że coraz częściej dyskutowane są obawy związane ze szczepieniem⁶⁷. Radio daje możliwość omówienia strachu jako problemu społecznego, ale także zaprezentowania tego doświadczenia w bezpośrednich relacjach bohaterów audycji. Wypowiedzi o charakterze konfesyjnym, wykorzystywane najczęściej w reportażu i dokumencie radiowym, silnie oddziałują na emocje odbiorców.

Przykładem tego typu realizacji dźwiękowej zbudowanej z osobistych narracji o przeżywaniu pandemii jest audycja *W izolacji* Magdy Świerczyńskiej-Dolot z Radia Gdańsk⁶⁸. Przewijający się w kolejnych opowieściach bohaterów wątek strachu jest wyrażany poprzez deklarację-wyznanie, często ujętą w silnie nacechowaną emocjonalnie pierwszoosobową formułę i odwołanie do sytuacji z codziennego życia: *Doskonale pamiętam ten strach. Ludzie robili zakupy na dwa, trzy tygodnie, nerwowo odbierali dzieci z przedszkola, wykupywali leki, których potem może rzekomo zabraknąć. I w tym wszystkim ja, która wciąż nie brałam tego na serio; nieustanny strach, czy dzieci czegoś nie dotkną, czy nie zapomnimy umyć dostatecznie rąk... Mogłabym tak wyliczać bez końca; naprawdę boję się o swoich bliskich, boję się od tatę, który ma 65 lat, codziennie chodzi do szpitala, boję się o moją kochaną*

<https://radioolsztyn.pl/mobilny-punkt-pomocy-psychologicznej-mimo-pandemii-spotykamy-sie-z-potrzebujacymi-twarza-w-twarz/01544717> [dostęp: 30.05.2021].

⁶⁶ Radio Białystok, *Lęk i depresja w czasie pandemii*, <https://www.radio.bialystok.pl/szdrowie/index/id/191745> [dostęp: 30.05.2021]; Radio Olsztyn, *Porady psychologa: Jak oswoić strach i lęk?*, <https://radioolsztyn.pl/porady-psychologa-jak-oswoic-strach-i-lek-i-jak-z-nim-zyc/01503082> [dostęp: 30.05.2021]; Radio Kraków, *Ekspert radzi: czy strach może być budujący?*, <https://www.radio.katowice.pl/zobacz,52120,Ekspert-radzi-czy-strach-moze-byc-budujacy.html> [dostęp: 30.05.2021]; TOK FM, *O 'pożytkach' z pandemii. Potraumatyczny wzrost może odmienić również Twoje życie*, <https://audycje.tokfm.pl/podcast/93809,O-pozytkach-z-pandemii-Potraumatyczny-wzrost-moze-odmienic-rowniez-Twoje-zycie> [dostęp: 30.05.2021]; TOK FM, *Koronawirus. Zagrożenie również dla naszego zdrowia psychicznego*, <https://audycje.tokfm.pl/podcast/96682,Koronawirus-Zagrozenie-rowniez-dla-naszego-zdrowia-psychicznego> [dostęp: 30.05.2021]; Radio Gdańsk, *Jak radzić sobie z lękiem?* (audycja z cyklu: Rozmowy Nocą), <https://m.radiogdansk.pl/audycje-rg/rozmowy-noca/item/118255-jak-radzic-sobie-z-lekiem/118255-jak-radzic-sobie-z-lekiem> [dostęp: 30.05.2021]; Polskie Radio Jedyńka, *Pandemia koronawirusa. Jak radzić sobie z lękiem?*, <https://www.polskieradio.pl/7/7630/Artykul/2606396,Pandemia-koronawirusa-Jak-radzic-sobie-z-lekiem> [dostęp: 30.05.2021].

⁶⁷ Radio Szczecin, *Polacy boją się szczepionki na COVID-19. Czy słusznie?*, <https://radioszczecin.pl/1,415508,polacy-boja-sie-szczepionki-na-covid-19-czy-slus> [dostęp: 30.05.2021]; Radio Gdańsk, *Polacy boją się szczepień przeciwko COVID-19. Komentatorzy: 'Wątpliwości nie można zakrzyczeć, trzeba je wyjaśnić'*, <https://m.radiogdansk.pl/audycje-rg/komentarze-radia-gdansk/item/119892-polacy-boja-sie-szczepien-przeciwko-covid-19-komentatorzy-watpliwosci-nie-mozna-zakrzyczec-trzeba-je-wyjasnic?autoplay=true> [dostęp: 30.05.2021].

⁶⁸ M. Świerczyńska-Dolot, *W izolacji*, <https://m.radiogdansk.pl/audycje-rg/manufaktura-reportazu/item/109343-jak-bedzie-wygladal-swiat-po-koronawirusie-czy-wroci-jeszcze-normalnosc-reportaz-w-izolacji/109343-jak-bedzie-wygladal-swiat-po-koronawirusie-czy-wroci-jeszcze-normalnosc-reportaz-w-izolacji> [dostęp: 30.05.2021].

kuzynkę, która codziennie chodzi do szpitala, o przyjaciółkę, która jest farmaceutką... I to są realne lęki. Niektóre wypowiedzi układają się w rozbudowane historie, których kolejne etapy przykuwają uwagę odbiorcy i pozwalają odczuć niepokój towarzyszący bohaterom, np. matce chorego dziecka:

I pojawia się ten koronawirus, COVID-19. I co on takiego zrobił, wniósł w nasze życie? Przede wszystkim niesamowity strach. Pierwsze 2 tygodnie, czyli od połowy marca, matka, czyli ja, lata po wszelkich sklepach medycznych, hurtowniach i szuka cewników. Kilka lat temu, pamiętam, rozmawiałam z moim mężem i mówiłam sobie: gdyby przyszła wojna to Jagoda nie miałaby żadnych szans. Dziecko, które jest na cewnikach, które są sprowadzane z Niemiec, z Belgii, z Holandii. Drogie cewniki hydrofilowe, na które trzeba mieć kasę, od których zależy jej życie. Bo brak cewników oznacza zakażenie, zakażenie oznacza urosepse. A to oznacza śmierć.

Zachowanie naturalnego sposobu mówienia, niekiedy z pauzami, które burzą spodziewaną melodię zdania, spowolnienia, zawieszenia, przeciąganie głosek dla odbiorcy stanowią potwierdzenie autentyczności, szczerości wypowiedzi. Formułę osobistego wyznania dodatkowo wzmacnia specyficzne rozwiązanie odwołujące się do techniki rejestracji dźwięku: bliskiego mikrofonu. Głos bohatera zbliża się do szeptu, chociaż jest słyszany bardzo wyraźnie, co uzyskano dzięki nagraniu w niedużej odległości od mikrofonu. Bohaterowie audycji sami rejestrowali swoje wypowiedzi, często korzystając po prostu ze smartfona, trzymając go blisko ust i w ten sposób nagrania otrzymały specyficzną charakterystykę dźwiękową: uwiarygodniającą wypowiedź i zarazem skracającą dystans. Ten (prawdopodobnie niezamierzony) efekt akustyczny stał się siłą ekspresyjną przedstawionych wypowiedzi, sprawiając, że odbiorca współodczuwa strach bohatera.

Jeszcze jeden akustyczny zabieg zastosowany w tej audycji wymaga szerszego omówienia. W ostatniej sekwencji reportażu słyszymy męski głos wypowiadający następujące słowa:

Cześć, jestem w lesie. No i chyba to jest takie miejsce, które pozwala to wszystko przetrwać. Może nam się wydawać, że to koniec, że załamanie, że jak to będzie później? A las daje takie poczucie spokoju. Tego, że będzie. Że nawet po wietrze, po sztormie, po wichurze – przychodzi spokój. I ten świat się regeneruje i wraca na swoje tory. Więc myślę sobie, że chyba też tak będzie po koronawirusie. A może to też czas na to, żeby trochę przybliżyć się do natury. Może za bardzo „odlecieliśmy”. I myślę, że to jest dobry czas na to, żeby trochę więcej czasu poświęcić sobie, swoim bliskim, relacjom, temu, co jest dla nas ważne. Bo jak się okazuje, wiele rzeczy, które wydawało nam się, wydawało mi się, ważne, teraz nie są takie ważne. I wciąż Ziemia się kręci, chodzę, jest las, jest zielono.

Wypowiedź zapisana w tekście, pozbawiona warstwy akustycznej zawiera pozytywny przekaz osadzony na sformułowaniach: *po sztormie, po wichurze – przychodzi spokój. I ten świat się regeneruje i wraca na swoje tory; to jest dobry czas* i wreszcie w finale: *wciąż Ziemia się kręci, chodzę, jest las, jest zielono*. Gdy jednak dodamy do tej leksyki elementy właściwe dla języka mówionego: precyzyjnie

oznaczone pauzy i odgłosy pozawerbalne (westchnienia, przeciągania głosek, nerwowy śmiech), a także uderzenia powierza w mikrofon – ostateczny wydzźwięk wypowiedzi staje się odwrotny. W szczególny sposób wzmacnia ten efekt głośny, przyspieszony oddech, sprawiający wrażenie, że bohater z trudem łapie powietrze i wypowiada słowa (jak *nomen omen* – ciężko chory pacjent na COVID-19):

Cześć [westchnienie], jestem w lesie. [yyy...] No i chyba to jest takie miejsce, które pozwala to wszystko przetrwać. Może nam się wydawać, że to koniec, że załamanie, że... jak to będzie później? A las daje takie poczucie... spokoju. Tego, że będzie. Że nawet powietrze... po sztormie, po wichurze... przychodzi spokój.

Dopełnieniem przytoczonego fragmentu jest narastająca w tle dramatyczna muzyka – leitmotyw pojawiający się od początku audycji. W sugestywnym, awizualnym przekazie radiowym tak skonstruowana sekwencja zyskuje wyraźne afektywne nacechowanie, wywołując u odbiorcy poczucie zagrożenia, przekonując o realności niebezpieczeństwa.

W audycjach radiowych odwołujących się do strachu w obliczu pandemii znaczące miejsce zajmują nagrania dotyczące funkcjonowania szpitali, zwłaszcza zakaźnych, pracy ratowników medycznych, lekarzy podejmujących codzienną walkę o ludzkie życie. Warto wskazać choćby na reportaż *Na rekord* Beaty Kwiatkowskiej wyemitowany na antenie Polskiego Radia⁶⁹ oparty na relacji ratownika medycznego, który nagrywał swoje wypowiedzi w miejscu pracy. Przy czym bohater nie występuje w roli udzielającego wywiadu, a sam rejestruje swoje komentarze. Dzięki temu zabiegowi słuchacz może jeszcze bardziej poznać perspektywę osoby świadomej realnego zagrożenia życia – nie tylko swojego, ale i najbliższych. Inny aspekt strachu wynikającego z obawy o rodzinę przedstawia Hanna Bogoryja-Zakrzewska w reportażu *Dla Ciebie, Mamo*, w którym wykorzystwała autentyczne rozmowy telefoniczne ze swoją matką⁷⁰. Wejście reporterki w rolę bohatera, dzielenie się prywatnością stało się jednym z charakterystycznych – nieeksploatowanych dotąd aż w takim stopniu w radiu – sposobów budowania narracji. Jak stwierdziła reportażystka Olga Mickiewicz-Adamowicz: „Po raz pierwszy bowiem na taką skalę byliśmy nie tylko obserwatorami wydarzeń, ale także ich uczestnikami”⁷¹. Tego typu rozwiązania wprowadziły do medialnego dyskursu o pandemii wyraźną perspektywę osobistego doświadczenia dziennikarza.

⁶⁹ B. Kwiatkowska, *Na rekord*, <https://www.polskieradio.pl/9/325/Artykul/2491747,Studenti-ASP-projektuja-dla-medykow> [dostęp: 30.05.2021].

⁷⁰ H. Bogoryja-Zakrzewska, *Dla Ciebie, Mamo*, <https://www.polskieradio24.pl/7/6408/Artykul/2486663,Dla-Ciebie-Mamo-Hanna-BogoryjaZakrzewska> [dostęp: 30.05.2021].

⁷¹ SDP [Stowarzyszenie Dziennikarzy Polskich], *Rewolucja – Olga Mickiewicz-Adamowicz o reportażu w czasach pandemii*, <https://sdp.pl/rewolucja-olga-mickiewicz-adamowicz-o-reportazu-w-czasach-pandemii/> [dostęp: 30.05.2021].

Podsumowanie

Analiza kategorii strachu w dyskursie o pandemii potwierdza znaczenie przekazu afektywnego w mediach. Z jednej strony, eksponowanie lęków i obaw wynika z oczywistej specyfiki wydarzenia, na którą składa się dramatyzm, nieprzewidywalność, realność i powszechność zagrożenia. Z drugiej strony, w realizacjach dziennikarskich zostały wykorzystane medialne zabiegi, których celem jest zwiększenie atrakcyjności publikowanych treści. Kształtowanie przekazów o strachu w warstwie tekstowej opiera się na doborze specyficznej leksyki bazującej na brutalizmach i prozaizmach, synonimach i antonimach, grach językowych, onomatopejach, parafrazach tytułów filmów, książek, tytułów piosenek, powiedzeń i przysłów oraz wykorzystaniu silnie oddziałujących na odbiorcę środków artystycznego wyrazu, np. metafor, porównań, peryfraz.

Werbalizacja strachu polegała na medialnych próbach zidentyfikowania jego szczegółowych przyczyn (np. ryzyko zakażenia, utraty pracy) oraz sposobów radzenia sobie z problemami zdrowia psychicznego. Każdy z tych aspektów odwołuje się do istotnych obszarów życia odbiorcy oraz ma charakter referencyjny. Definiowanie przeżywanego niepokoju odbywa się na poziomie poznawczym w ramach dyskusji o ogólnych problemach społecznych, ale także dzięki opowieściom odwołującym się do osobistego doświadczenia. W przekazie audialnym oprócz słowa w jego warstwie znaczeniowej wykorzystano efekty dźwiękowe związane z audiosferą pandemii oraz specyficzną akustyką będącą wynikiem warunków rejestracji i cyfrowej edycji dźwięku. W narracji o strachu w kontekście pandemii wyeksponowano perspektywę bohatera, który niejednokrotnie stawał się także autorem audycji, nagrywając jej fragmenty oraz autora częściej niż dotąd ujawniającego swoje osobiste przeżycia i tym samym wchodzącego w rolę jednego z bohaterów reportażu.

W materiałach dziennikarskich, niezależnie od kanału ich dystrybucji, w analizowanym okresie dominowały teksty na temat wszelakich zagrożeń. Media, poddając się otaczającej atmosferze niepewności, opierając się na subiektywnych doznaniach własnych reporterów, często ulegały emocjom, nawet w treściach *stricto* newsowych. Medialny zapis pandemii stanowi cenny i wieloaspektowy materiał badawczy – przede wszystkim pod kątem medioznawczym, ale również socjologicznym, psychologicznym, językoznawczym i kulturoznawczym.

Bibliografia

Monografie, artykuły w książkach i czasopismach

- Czachur W., *Lingwistyka dyskursu jako integrujący program badawczy*, Oficyna Wydawnicza ATUT – Wrocławskie Wydawnictwo Oświatowe, Wrocław 2020.
- Czarnek P., Klimczak K., *Rola muzyki we współczesnym reportażu radiowym*, „Acta Universitatis Lodzianensis. Folia Litteraria Polonica” 2012, nr 3.
- Delumeau J., *Strach w kulturze Zachodu XIV–XVII wieku*, Oficyna Wydawnicza Volumen, Warszawa 2011.
- Karwatowska M., *Lęk. Portret językowy pojęcia w wypowiedziach licealistów*, [w:] *Przestrzenie lęku. Lęk w kulturze i sztuce XIX–XX wieku*, red. D. K. Sikorski, T. Sucharski, Wydawnictwo Pomorskiej Akademii Pedagogicznej, Słupsk 2006.
- Kierkegaard S., *Pojęcie lęku: proste rozważania o charakterze psychologicznym, odniesione do dogmatycznego problemu grzechu pierwotnego autorstwa Virgiliusa Haufniensisa*, Wydawnictwo De Agostini, Warszawa 2002.
- Korpysz A., *Przekroczenie granic obrony koniecznej w wyniku strachu lub wzburzenia usprawiedliwionych okolicznościami zamachu z art. 25§3 k.k. z perspektywy psychologicznej*, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska Lublin – Polonia”, Sectio G 2020, vol. LXVII, 2.
- Michalska A., *Archiwum – żaloba – cisza. O nagrywaniu pandemii*, „Audiosfera. Koncepcje – Badania – Praktyki” 2020, nr 8.
- Osiński Z., *Lęk w kulturze społeczeństwa polskiego w XVI–XVII wieku*, Wydawnictwo DiG, Warszawa 2009.
- SDP [Stowarzyszenie Dziennikarzy Polskich], *Rewolucja – Olga Mickiewicz-Adamowicz o reportażu w czasach pandemii*, <https://sdp.pl/rewolucja-olga-mickiewicz-adamowicz-o-reportazu-w-czasach-pandemii/> [dostęp: 30.05.2021].
- Słownik współczesnego języka polskiego*, t. 2, Reader’s Digest Przegląd, Warszawa 1998.
- Szatan M., *Strach a lęk w ujęciu nauk humanistycznych*, „Studia Gdańskie” 2012, t. XXXI.
- Tillich P., *Męstwo bycia*, Wydawnictwo Rebis, Poznań 1994.
- Zimbaro P., Gerrig R., *Psychologia i życie*, Wydawnictwo PWN, Warszawa 2020.

Materiały źródłowe

Prasa

- Tygodniki: „Polityka”, „Newsweek”, „Do Rzeczy”
Dziennik: „Gazeta Wyborcza”
Portal internetowy: Onet.pl

Radio

TOK FM, Polskie Radio, RMF FM, Radio Zet, Radio Białystok, Radio Gdańsk, Radio Kielce, Radio Kraków, Radio Lublin, Radio Olsztyn, Radio Opole, Radio Szczecin

Reportaże radiowe

- Bogoryja-Zakrzewska H., *Dla Ciebie, Mamo*, <https://www.polskieradio24.pl/7/6408/Artykul/2486663,Dla-Ciebie-Mamo-Hanna-BogoryjaZakrzewska> [dostęp: 30.05.2021].
- Kwiatkowska B., *Na rekord*, <https://www.polskieradio.pl/9/325/Artykul/2491747,Studenci-ASP-projektuja-dla-medykow> [dostęp: 30.05.2021].
- Mickiewicz-Adamowicz O., *'Dźwięki pandemii', czyli pandemiczny krajobraz dźwiękowy*, <https://www.polskieradio.pl/7/6408/Artykul/2514820,Reportaz-Dzwieki-pandemii-czyli-pandemiczny-krajobraz-dzwiekowy> [dostęp: 30.05.2021].
- Świerczyńska-Dolot M., *W izolacji*, <https://m.radiogdansk.pl/audycje-rg/manufaktura-reportazu/item/109343-jak-bedzie-wygladal-swiat-po-koronawirusie-czy-wroci-jeszcze-normalnosc-reportaz-w-izolacji/109343-jak-bedzie-wygladal-swiat-po-koronawirusie-czy-wroci-jeszcze-normalnosc-reportaz-w-izolacji> [dostęp: 30.05.2021].